

НИКОЛА РОДИЋ (Београд)

АНТРОПОНИМИЈСКА ПРОБЛЕМАТИКА У РАДОВИМА ПРОФЕСОРА БОШКОВИЋА

У по обиму невеликом научном раду професора Радосава Бошковића, али по концизности и математичкој тачности интерпретирања лингвистичких чињеница јединственом у нас, а вероватно и у целокупној славистици, антропонимијска проблематика представљена је у неколико наслова. Ономастиком се професор Бошковић почео бавити веома касно, тако рећи на заласку своје научничке каријере. Овде ће бити говора баш о тим радовима професора Бошковића, о томе што је новог унео у ономастичка истраживања и које је правце трасирао у овој одскора у нас развијеној научној дисциплини. Као што је познато, ономастика у нас тек у последње време узима маха. Од Маретићевог интересовања за словенску антропонимију, односно хрватску и српску, од Скока и Будимира, познатих наших лингвиста и балканолога, од Безлаја, Храстеа и Павловића па до данас ми немамо, сем у млађим снагама које су кренуле њиховим стопама на челу са најистакнутијим ономастичарем данас Петром Шимуновићем, истакнутих ономастичара. Ова дисциплина почела се интензивније развијати тек 70-тих година — када се у републичким центрима за ономастику при нашим академијама или институтима за језик интензивније почело радити на прикупљању, класификацији и обради ономастичког материјала — а шире замахе добила је када су почеле да се сваке друге године организују ономастичке конференције (прва је одржана 1975. године у Тивту). У том периоду, дакле, свој допринос овој научној дисциплини даје и професор Бошковић. Једном од најбољих познавалаца сло-

жене лингвистичке и граматичке дисциплине — творбе речи није било тешко да се уклопи у нови правац истраживања — творбу антропонимијских јединица, па је своја знања усмерио управо у том правцу.

Први рад из ономастике професор Бошковић је објавио у Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор 1974. године (књ. XL, стр. 22—35) под насловом *Поводом неких топонима*. Повод за то му је дао, како сам каже, Д. Петровић неким црногорским микропонимима датим „у своме изванредно срећеном чланку“ *Микропонимија Горњих Пјешиваца*. У овом раду, иако нам сам наслов не каже, професор Бошковић, објашњавајући многе микропотониме, анализира многа лична имена која се крију у њима, а нарочито микропотониме изведене од посесивних придева личних имена. Тако је дао тумачења за микропотониме *Нџенџ* (*Нџенова*) *главица*, *Вратицев до*, *Аљповџ под*, *Бјџеловџ криши* и сл. Иначе у самом раду анализира многа слична образовања, налазећи паралела и у другим словенским језицима. Овом својом студијом показао је како треба проучавати и објашњавати и најмање ономастичке јединице које се крију у микропонимима образованих од личних имена, разлагати њихову сложену диверзију и сл. И тако се, овом студијом, професор Бошковић укључио у нашу ономастичку науку на прави и њему својствен начин и показао којим ће се правцем кретати његова даља истраживања.

Следеће године, 1975, професор Бошковић у Нашем језику (књ. XXI, стр. 151—157) објављује рад са чисто антропонијском проблематиком под насловом *Око неких старосрпских личних хипокористика*. Читајући пажљиво наше старе споменике, у овом случају дечанске хрисовуље, запазио је две интересантне категорије хипокористика, и то са њихове творбене стране. У свом раду професор Бошковић је показао не само како их треба лингвистички интерпретирати него како их треба и дешифровати. То су хипокористици типа *Draglie* и *Budlja*. Хипокористички тип *Draglje* (*Drasle*) задао је проблема уреднику Рјечника ЈА П. Будманију баш због ортографије, па се колебао да ли да се чита *Draglie* или *Dragle*, односно *Dušle* или *Dušlje*. Професор Бошковић поставља овде два кључна проблема који су важни за разрешење овог питања. То су, прво, ортографија *Prible*, *Dragle*, *Dušle* : *Draglje* (забележено једанпут), и, друго, да ли су суфикси *ɫlie* и *ɫlja* резултат еволуције једног суфикса или су од искона два различита суфикса. Тражећи решење за први постављени проблем, професор Бошковић полази исто тако од два имена из дечанских хрисовуља: *Dudɫɫ* (*Dud'ɫɫ*) и *Vožɫinɫ*, која су Будмани и Даничић прочитали и унели у Рјечник ЈА као *Dudao*, *Dudla* уместо *Dudalɫ*, односно *Vožɫin* уместо *Vožɫjin*, како их је професор Бошковић прочитао. Потврду за оваква читања он је нашао у томе што

имена у словенским језицима на *ьль* нема, док српскохрватска топонимија пружа пуну подршку облицима на *ьльь*, као нпр. топоними *Draglji* и *Dragljane* (< *Dragьльь*). Професор Бошковић полази од поставке да су постојали хипокористици *Dragьльь*, *Pribьльь* и сл., да су облици *Dragьље*, *Pribьље* њихове суфиксалне варијанте, да су хипокористици типа *Pribьльь* у средњовековним српским споменицима једино с крајњим *ль* у номинативу једине и да су писари према основним хипокористичким облицима на *ль* подешавали и номинативе секундарних хипокористика пишући их са *le*. Друго питање које је поставио професор Бошковић је у томе да објасни порекло суфикса *ьльь*. Он га решава на овај оригиналан начин. Суфикс *ьльь* добијен је код творбе хипокористика од првог дела сложених имена који се завршавају на лабијални сугласник — тип *Prib←Pribislavь*. Ти хипокористици су, као и многи други на различите сугласнике, грађени хипокористичким суфиксом *ьь*. На пример, старосрп. *Dešь*, *Radь*, *Milьь*; старорус. *Roža*, *Dorožьь*; старочеш. *Beř*, *Dražь*; старопољ. *Budza* и сл. За разлику од хипокористика типа *Ra-ďь* : *Radь Sta-ńь* : *Stanь*, тј. са фонолошким односом *ďь* : *дь*, *ńь* : *нь*, код хипокористика *Prib-льь* носилац хипокористичности постао је тзв. сугласник суфикса *льь* — без фонолошког партнера код основног имена. Тако су хипокористици типа *Pribьльь* добили од 12. века нове ликове *Pribьлььь*, а самим тим и суфиксални завршетак *Prb-ьлььь*. Тако се *ьлььь* издвојио, почео се осећати као самостални суфикс, те се могао додавати и другим типовима антропонимских основа за грађење хипокористика, какви су, на пример, *Dudьлььь*, *Vožьлььь*, *Dragьлььь*, *Bratьлььь*, *Radьлььь* и сл. У даљој еволуцији се од ових имена изводе хипокористици хипокористичким суфиксима *a* и *e* (*ę*), те имамо *Budьльььa*, *Dragьльььa* према *Raša* : *Rašь*, *Grada* : *Gradь*, односно *Pribьльььe* према *Drađe* : *Dradь*, *Miše* : *Mišь* и сл., ликове какве налазимо у старосрпским споменицима.

Оваквом анатомском унутрашњом анализом старих хипокористика професор Бошковић је на убедљив начин и аритметичком тачношћу објаснио њихов развој, читање и дешифровање, рашчлањавајући елеменат по елеменат. Сматрам да овоме јединственом начину објашњавања старих хипокористика нема приговора и да се може са сигурношћу прихватити.

У наставку овога рада професор Бошковић је на сличан начин и оригинално објаснио и посесивни придев од имена типа *Miroslav* : *Miroslavььь*, *Bratoslav* : *Bratoslavььь*, супротстављајући аргументовано своје мишљење дотадашњем објашњењу да је *Мирослављев* настао од старог посесива *Miroslavььь* и сл. Професор Бошковић постојање посесивног суфикса *ььь* везује за категорију хипокористика типа *Pribьльььь*, *Domьльььь*, који су нормално градили посесив на *евь*, тип *Pribьлььььь*, па је касније тај начин творбе посесива пренесен и на имена типа *Миро-*

слав, јер је *ljevъ* био извојен из основе имена типа *Pribъ, Dostъ*. За ову своју тврђу навео је убедљиве доказе.

Интерпретирајући на овај начин ову кратку али сажету студију, хтео сам да покажем не само метод објашњавања најсложенијих антропонимских јединица него да укажем којим су правцем усмерена истраживања професора Бошковића у нашој ономастици. То је, пре свега, историјска антропонимија, а посебно творбена структура имена, хипокористика и посесива, у многим случајевима замађена извршеним фонетским променама. Инструктиван је у том погледу и рад професора Бошковића *Из ономастичке деривације и поводом ње*, објављен у часопису *Onomastica jugoslavica* (knj. 6, Zagreb 1976, str. 187—194). Предмет ове студије су четири антропонимска суфикса српскохрватска, и то *av*, *osta*, *n* и *t*. Професор Бошковић не даје само имена која садрже ове суфиксе, већ објашњава постанак сваког суфикса. Тако за суфикс *av* сматра да је настао од другог дела сложених имена на *slavъ*. Суфикс *av* се извојио код имена типа Радослав, те налазимо у турским катастрима облике *Radosla, Radoslo*, чији су старији ликови били Радослаъ и сл., какве облике налазимо у старопољској антропонимији, тип *Bronislъ*. Као основно име схваћено је *Radoslъ*, а као изведено *Radoslavъ*. Тако извојен суфикс почео се ширити на старе хипокористике на *a* и *o*, као *Dobrav, Milav, Bogav* и сл., којима се касније могао додавати и деминутивни суфикс *ac*, па имамо ликове *Dobravac, Bogavac* и сл. На оригиналан начин објашњава професор Бошковић и суфикс *osta* у именима типа *Radosta, Dobrosta*, каква имена налазимо и у старопољској и у старочешкој ономастици. Он сматра да су имена овога типа словенског порекла, а не прасловенскога. Суфикс *osta (ost)* постао је извајањем од сложених суфикса на овај начин. Скраћена имена типа *Rados* пратила су деминутивне суфиксом (*ъ*)*t*, и то не пре почетка 11. века, па смо добили имена типа *Milost*, коме је касније дометано хипокористичко *a*, па смо добили Милоста, односно без хипокористичкога *a*: *Milost*. Већито активна перинтеграција, како каже професор Бошковић, извојила је врло рано овај суфикс од корена имена, па смо добили суфикс *osta (ost)*. Исто тако на оригиналан начин издваја из имена типа *Dane, Vran, Vranoje, Čane, Čano, Nine*, Ниноје и сл. и суфикс *n*. Сматра да је овај суфикс настао код старих личних деминутива типа *Vornъ, Prvnъ* тако што је *ъn* у слабом положају изгубио полугласнички елеменат и свео се на сугласник суфикс. Аргументовано објашњава како је дошло до тога да сугласник суфикс твори хипокористичке формације. Сматра да је перинтеграцијом прво код хипокористичког завршетка на сугласник типа *Stań* дошло до извајања *ńъ*, које преузима хипокористичку функцију *ъ*. Тако је скраћивањем сложеног имена *Sta-ńъ* дошло до извајања сугласни-

ка суфикса /*ć, đ, lj*/. Тако је извојен и деминутивни суфикс *n* из имена типа *Vorъnъ, Vorъna*, правећи хипокристике од првог слога сложених имена. На исти начин дошло је и до извајања суфикса *t*, који је извојен из деминутива типа *Hranta, Hran-t-ě*.

Ономастичке минијатуре представљају ралови *Три старе именице које нису то* /Наш језик, књ. XXI, 1975, стр. 215—222/ и *Један половишно објашњен суфикс српскохрватски* /Наш језик, књ. XXII, 1976, стр. 15—17/. У првом раду објашњава на убедљив и исправан начин да *Jureć* није антропоним већ посесив од *Jure* — *Jurete* изведен суфиксом *jъ*, што је супротно интерпретацији Будманијевој у Рјечнику ЈА /исправља и његову ортографију дубровачкога имена *Jurech* у *Jureč*, а не *Jureć*, јер *Jureč* представља хипокористик изведен суфиксом *čъ*/. Исто тако исправља и Даничића, односно његову интерпретацију облика *Dečaniъ* „човјек из Дјечана па долази и за виноград“, што је преузео и Будмани у Рјечнику ЈА. Професор Бошковић је објаснио да је то посесивни придев изведен кумулацијом суфикса од хипокористика *Deča* /< *Desimirъ*/ + *an* + *inъ* + *jъ*. Дакле посесив изведен суфиксом *jъ* од имена *Dečaniъ*. Сличних потврда професор Бошковић наводи из старих српских споменика. Трећи облик на који се осврнуо професор Бошковић у овој раду је облик *Нарсь*, које је Даничић сматрао за лично име, што је опет Будмани пренео и у Рјечник ЈА. За професора Бошковића и то је посесивни придев изведен суфиксом *jъ*, а да је писарском грешком испало »*vinogradъ Нарсь*« уместо *Нарсь*, од имена *Нарсь* / презиме Харьчић налази се на неколико места у дечанским хрисовулама. У другом раду образлаже да је суфикс *ас* у извесним лексемама и у именима типа *Burać* словенске провенијенције, али и грчкога порекла у именима грчке провенијенције са деминутивним ликом типа *Dimitrać, Nikolać. Janać*, у којима је *ас* од грчког *aki*. Професор Бошковић сматра да је у именима типа *Burać, Vukoć, Dragoć* суфикс *ć* хипокористички суфикс који је додаван класичним хипокористичким на *a* и *o*, а да је опет активним извајањем суфикса од првобитне основе извојено *ас*, односно *ос* од *Bur*, односно *Vuk*, па *св* из антропонијске употребе прешли у апелативну хипокористичнога лика — *lipso, lipsa* — *lipsać, gluho, gluha* — *gluhać, golać* и сл.

У по наслову оригиналном раду за стил професора Бошковића *И добри Даничић неки пут задрема* /Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XLII, св. 1—2, 1976, стр. 333—335/ исправља Даничићеве исправке Вуковог облика презимена из Црне Горе *Цолевић* у *Цоловић* и *Чајевић* у *Чажовић* из књиге *Рат Србије*, те их је тако и унео у Рјечник ЈА. Професор Бошковић види у њима хипокористике *Цоле* /< *Столе—Стојан*/ с номинативом на *e*, од којег је направљен

посесив *Цолев* и паралелно томе и од *Чале* /< Часлав/ и посесив *Чалев*, а од њих даље презимена *Цолевић* и *Чалевић*.

Из антропонимијске проблематике коју је третирао професор Бошковић не сме се мимоићи ни оригинално и убедљиво решење имена *Немања* / Ономатолошки прилози, књ. I, Београд 1979, стр. 5—8 — посвећено професору Милану Будимиру/. Прецизношћу која је својствена само њему рашчланио је име, односно хипокористик *Немања* на његове најмање саставне јединице, као што се растављају најпрецизнији механизми. Он је у њему издвојио пет саставних делова, односно творбених елемената, а само име има шест гласова и словних знакова и максимално нагомилане суфиксе. Раздвојио га је на ове деривационе чиниоце *Ne-ta-an-јь-a*. За *Ne* каже да је први слог неког личног имена, нпр. *Nepad*. Структура *t* је деминутивног карактера којом је формиран први и основни хипокористик *Nema*, *Nema*, а добијен је издвајањем из имена типа *Radom*, *Dragom*. Следећа структура *an* послужила је за формирање даљег хипокористика *Neman*, посведоченог у презимену *Nemanić* у западним нашим крајевима. Структуром *јь* направљен је даљи хипокористик *Nemañ*, какви су типови *Radñ*, *Milj* и сл., али овај хипокористик *Nemañ* није посведочен. Даље, од хипокористика *Nemañ* структуром *a* направљен је следећи хипокористички тип *Nemaña* — данашње *Nemaња*. То је објашњење професора Бошковића и етимологија његова имена *Немања*, и то искључиво на основу граматичке анализе. Другачија објашњења, али не и убедљива на овај начин — како је то учинио професор Бошковић — дали су Даничић, Маретић, Јагић и Лиречек. Само научник који је добро познавао механизме антропонимске (хипокористичке) деривације, какав је био професор Бошковић, могао је дати овако убедљиво објашњење.

У студији *Категорија старих српскохрватских хипокористика типа Андре, Андрета (Андрете) у интерпретацији Даничића и других* (Зборник о Бури Даничићу, Београд—Загреб 1981, стр. 329—339) професор Бошковић полази од Даничићевог интерпретирања и објашњавања развоја деklinације овог типа хипокористика. Компаративистичким методом и начином својственим само њему показао је како је текао развитак хипокористика овога типа и њихове промене од прасловенског до данашњих дана, осврћући се критички на сва дотадашња интерпретирања како развоја самих хипокористика тако и њихове деklinације.

Из овог круга проблема не смем заобићи и рад *О босанско-херцеговачкој деklinацији Салко, Салкѐ*. (Наш језик, књ. XXII, 1976, стр. 98—100), у коме је објаснио и настанак и промену овога типа хипокористика који представљају секундарне хипокористике, прављене по граматичком принципу класичних хипокористика на *a* и *o*, и то од изведених имена и од пуне

основе, од имена типа *Сѝлка*, *Стѝјка*. Ти нови хипокористици, каже професор Бошковић, укључили су се у тип хипокористика на том подручју типа *Влѝдо-Влѝдѝ*, *Јѝво-Јѝвѝ*.

Ономастичких проблема тиче се и рад *Србљи и Срби* (Зборник за филологију и лингвистику МС, књ. XXI/1, 1978, стр. 23—25), у коме се задржао само на граматичкој страни, а не на етимолошкој. Сматра да су оба облика настала паралелно и преко сингулатива, односно сингулативних суфикса.

То би, углавном, било све из антропонимијске проблематике, и шире ономастичке, којима се професор Бошковић позабавио у својим радовима. На крају бих могао и да резимирам и да истакнем што је у њима главно. То је, по мени, деривација личних имена, хипокористика нарочито, од најстаријих епоха преко најстаријих наших писаних споменика и са западног, и са источног, и са југоисточног подручја, односно са целе српскохрватске језичке територије. Читајући наше старе текстове, а нарочито Рјечник ЈА из дана у дан, запажао је критичким оком и микроскопски сву сложеност нашег антропонимијског система, представљеног кроз различите временске периоде, осетио је да се у многим именима крију сложени језички процеси, а нарочито њихов творбени састав. Издавао је суфиксе из најмањих творбених јединица. Њега није интересовала етимологија самих имена, него објашњавање њихове творбене структуре, њихових мена кроз поједине периоде развика нашег језика. Оно што је другима изгледало замањено, нејасно и необјашњиво, професор Бошковић је управо зналачки, минијатурно и аритметички рашчлањавао, објашњавао и постављао сваки језички елеменат на своје место. Додао бих овде и ову констатацију — био је мајстор за рашчлањавање и најмањих антропонимијских јединица на тешко уочљиве и предвидљиве суфиксе и ту је остао ненадмашан. Можда на неким местима и није све објаснио и можда на неким местима и није у праву, то ће будућност показати и прерано је, можда, да се о његовом доприносу ономастици даје критички суд. За мене је овде и на овом месту било важно истаћи само основне поставке и одлике ономастичких, односно антропонимијских проблема које је професор Бошковић уочавао и на њему својствен начин решавао. Био је у свему оригиналан. Скроман у наслову, а богат у материјалу, духовит у приступу, а критичан и достојанствен у супротстављању чињеница. И у том погледу јединствен. Када је требало, служио се аритметичким начином излагања, а када је то случај захтевао, служио се нарацијом. Такав је био и у својим радовима у којима је третирао антропонимијску проблематику, те тако остао оригиналан и јединствен наш ономастичар на кога се треба угледати, кога треба следити и од кога треба учити, а многи смо од њега мно-го тога научили, односно учили се.

Никола РОДИЧ

АНТРОПНИМИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В ТРУДАХ ПРОФЕССОРА
БОШКОВИЧА

Резюме

Автор анализирует труды профессора Бошковица с антропнимической проблематикой, подчеркивая их значение для нашей ономастики, особенно для антропнимии. Автор указывает, что профессор Бошковиц не занимался этимологией имен, а их словообразовательной структурой, их эволютивными изменениями, сравнивая исследуемый материал и ситуациями в других славянских языках.